

WOKKUTTA!

JUKKA RISLAKKI

WSOY

VANKILEIRIN KAPINA
JA SEN SUOMALAINEN
JOHTOHAHMO

Jukka Rislakki

VORKUTA!

Vankileirin kapina
ja sen suomalainen
johtohahmo

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© JUKKA RISLAKKI JA WSOY 2013

ISBN 978-951-0-39776-3

PAINETTU EU:SSA

Parasta minusta oikeastaan tällä hetkellä olisi Stenkohl, sillä se on ihmiskunnan kehitykselle tärkeämpää kuin 'mat' – se on satojentuhansien vuosien kiteytynyttä lämpöä ja valoa, joka – kolkosta ulkonäöstään huolimatta (musta, särmikäs, raskas, kova) – liikuttaa, valaisee, lämmittää, pyörittää jättiläiskoneistoja. Tänk på det.

O. V. KUUSINEN ELMER DIKTONIUKSELLE

KIVIHILESTÄ

Vorkutan ongelmat, sen tragedia ja kaamea salaisuus saivat alkunsa hiilen ja bolševismin yhdistelmästä.

RYSZARD KAPUSCINSKI

Susikoiravuosisata.

BRODSKY

Sisälllys

1. Salaisuus 11
  2. Isonkyrön poika 13
  3. Vorkuta 43
  4. Toverukset 93
  5. Valtataistelu 105
  6. Lakko 130
  7. Näytelmä 192
  8. Kirje 232
  9. Tuho 235
  10. Tilasto 261
  11. ”Organisoitu vastavallankumouksellinen
neuvostovastainen sabotaasi” 272
  12. Prykän arvoitus 312
  13. Kengirin ”tasavalta” 323
  14. Novotšerkassk 1962 339
  15. Lopuksi 343
-
- Liite: Vorkutan Retšlag 359
- Termejä 360
- Viitteet 361
- Lähteet 398
- Kuvalähteet 409
- Henkilöhakemisto 410

Kiitokseni eivät enää tavoita Mart Ojaa ja Osvalds Porietisia. Molemmat sattuiivat vuosikymmen sitten toisistaan tietämättä ottamaan minuun yhteyttä kertoakseen kokemuksistaan. He saivat kiinnostukseni heräämään.

Vorkutan Memorial-järjestö toimitti joitakin arvokkaita tietoja, kiitos etenkin Aleksandr Kalmykoville ja Irina Vitmanille. Syktyvkarissa auttoi tutkija Anatoli Popov, jolta sain myös muutamman harvinaislaatuisen valokuvan, ja Petroskoissa Irina Nikitina. Aina valmiina vastaamaan kysymyksiin oli Matti Lehtiö, jonka äiti oli Eino Prykän serkku. Häneltä sain myös valokuvia Prykästä. Hilikka Eklund raotteli vaivojaan säästämättä laajoja Karjala-haastatteluarkistojaan.

Apulaisprofessori Alan Barenberg, Tohtori Horst Hennig, tutkija Rutt Hinrikus, tutkija Pauli Kruhse, professori Leonards Latkovskis, tutkija Nerijus Maliukevičius, toimittaja Aimo Ruusunen ja kirjailija Ülo Tuulik johdattelivat kiinnostavien lähteiden äärelle. Hennig innostui lisäksi haastattelemaan ”Eino Prykän leirillä” olleita, nykyään Saksassa asuvia vankeja. Ruta Viņķele auttoi tulkitsemaan vaikeaselkoisia kirjeitä ja asiakirjoja.

Kiitän haastatteluun suostuneita entisiä Vorkutan vankeja. Olen kiitollinen tuesta puolisolteni Anna Žigarelle, joka muistaa, miten hän kolmevuotiaana hyvästeli isoäitinsä, kun tätä lähdettiin viemään vankijunalla itään: 66-vuotias kirjailija sai 25 vuoden tuomion, koska harrasti ranskalaista kulttuuria. Elämänsä loppuun asti – vuoteen 2004 – Annan äiti piti paksuja talvi-vaatteita komerossa valmiina Siperiaan lähdön varalta.

Kirjan kirjoituskuluja auttoivat peittämään WSOY:n säätiön ja Suomen Tietokirjailijat ry:n myöntämät apurahat.

Jūrmalassa 1.6.2013

Jukka Rislakki

1. SALAISUUS

Komin kansallisrunoilija Serafim Popov kertoo eräästä Vorkutaan liittyvästä elämänkohtalosta – sotilaasta, joka oli 21-vuotias kesällä 1953.

Popovin langon veli Aleksandr Nesterov oli oppimaton maa-laispoika, kun hänet vuonna 1951 määrättiin palvelukseen Neuvostoliiton sisäministeriön joukkoihin. Sitä kesti kolme vuotta, ja tuona aikana Aleksandr ei tullut kertaakaan kotilomalle. Äidil-leen poika lähetti joskus vähän rahaa osoitteesta, joka oli Abezis-sa Komissa.

Nesterov yleni alikersan-tiksi ja eli asepalveluksen jälkeen vielä 40 vuotta – ja joi. Hän kuoli alkoholisti-na 61 vuoden iässä. Hän ei koskaan kertonut perheel-leen, mitä oli kokenut. Ku-kaan omaisista ei ole käy-nyt hänen haudallaan, eivät edes hänen kolme poikaan-sa, eikä kukaan jäänyt hänen taloonsa asumaan.

Popov sanoo, että Neste-rov vaikenä ja yritti ”hukut-

Aleksandr Nesterov.

taa syntinsä viinaan”. Vain Popovin kanssa tämä kerran antautui keskusteluun.

”Miksi sinä juot?”

”Sielussani on murhenäytelmä. Olen ampunut viattomia ihmisiä.”

”Mutta sinullehan annettiin käsky!”

”Niin, kenraali Maslennikov... Meidät tuotiin etelästä erikoisjunilla...”

Kotikylästä oli Aleksandrin kanssa viety asepalvelukseen samaan joukko-osastoon hänen ystävänsä Ivan. Ivan meni järjittään, ja hänet ”vietiin jonnekin”. Nesterovin veli kysyi kerran:

”Saša, mitä Ivanille oikein tapahtui?”

”Tuli hulluksi. Ei siellä heikoilla ollut mitään tekoa.”

Ja vielä yksi lyhyt keskustelu veljesten kesken:

”Oliko teillä siellä kapina?”

”Joo... Kyse oli, joko me tai ne... Me nujerrettiin ne.”¹

2. ISONKYRÖN POIKA

Eino Jaakko Prykä syntyi Isonkyrön Kylkkälässä lähellä Tervajoen asemaa 20. tammikuuta 1919. Pojan isä oli kylän työväentalon vahtimestari Niilo Jaakko Prykä, äiti Hilma s. Rintamäki oli vähäkyröläinen teurastajan tytär. Eino oli heidän ainoa lapsensa.²

Isä lähti 1923 Amerikkaan³, missä hän toimi kivi- ja metsätyömiehenä, ja kahden vuoden kuluttua muu perhe seurasi perässä. Matkustajaluetteloista näkyy, että äiti ja poika matkustivat heinäkuussa 1925 Liverpoolista Bostoniin. Koulukäynnin Eino aloitti samana syksynä Massachusettsin Fitchburgissa ja jatkoi sitä siten New Hampshirissa sekä Vermontissa. Hilma-äiti toimi kokkina ja piti omaakin ruokalaa.⁴

Perheen palattua Suomeen 1929 Eino suoritti Kylkkälässä kansakoulun kaksi ensimmäistä luokkaa vuodessa. Vanhemmat eivät nyt käyneet töissä vaan perhe eli Amerikan-säästöillä. Jo seuraavana vuonna muutettiin uudestaan rapakon taa, Göteborgista New Yorkiin. Kahdesti Amerikkaan muutti myös Einon setä Matti Prykä. Einon ja vanhempien päämäärä oli tuttu Fitchburg, mutta nyt oli lamakausi, ja isä jäi puolen vuoden kuluttua työttömäksi. Seuraava etappi oli Neuvostoliitto.⁵

Kanadasta ja Yhdysvalloista toivottiin siirtolaisia Karjalan

Eino Prykä lapsena.

*Prykän perhe Amerikassa
1920-luvulla.*

Autonomista Sosialistista Neuvostotasavaltaa rakentamaan. Karjalan johtajat kuuluivat suomalaiseseen vähemmistöön ja kutsuivat heidät Stalinin luvulla.⁶ Puun vienti oli Karjalan tärkein tulonlähde ja Karelles-metsätyötrusti merkittävin yritys. Ensimmäinen viisivuotissuunnitelma edellytti puuntoimitusten tältä alueelta kasvavan viisinkertaiseksi, mutta välineitä sen paremmin kuin työvoimaakaan ei ollut.

Alue oli Euroopan-puoleisen Venäjän harvaan asutuin. Moskova määräsi värväämään hakkuisiin 101 000 kausityöläistä. Se onnistuikin, mutta Edvard Gyllingin hallitus katsoi Karjalan tarvitsevan peräti 800 000 uudisasukasta. Säädettiin yleinen työllisyys ja melkein koko väestö mobilisoitiin metsiin. Pian oli turvauduttava myös vankityövoimaan.⁷

Pohjois-Amerikan suomalaiset olivat tervetulleita – suomenkielisiä, ammattitaitoisia, maksoivat matkansa itse ja lahjoittivat lisäksi valuuttaa, työkaluja ja koneita. Tulijoiden ei ollut pakko olla kommunististen järjestöjen jäseniä, mutta ”vastavallankumouksellisia” Karjalaan ei haluttu, joten hakijoiden oikeaoppisuus pyrittiin takaamaan.⁸

”Rohkenen väittää, että jos sosialismin rakentaminen olisi riippunut näistä suomalaisista siirtolaisista, sosialismi olisi toteutunut ja onnistunut”, kirjoittaa Amerikan ja Karjalan suoma-

lainen Mayme Sevander, jonka isä teloitettiin 1938. ”Mutta me olimme vain pisara meressä...”⁹

Vasemmistoagitaattoreiden lietsoma Karjalan-kuume oli pahimmillaan 1931, sitten virta väheni tyrehtyäkseen kokonaan 1935 ja vaihtuakseen kurjien olojen takia paluumuutoksi. On arvioitu 6 000–7 000 amerikansuomalaisen saapuneen siihen mennessä Karjalaan. Noin 15 prosenttia heistä kuului kommunistipuolueeseen. Neuvostoliittolaisen henkilökortin mukaan Eino Prykä ei ollut puolueen jäsen.¹⁰

Metsätyöleirit olivat jopa pahempia kuin vankileirit.¹¹ Syksyllä 1935 Edvard Gylling ilmoitti Moskovaan, että kolme tuhatta USA:n ja Kanadan suomalaista halusi lähteä Neuvostoliitosta. Ne pettyneet, jotka olivat säilyttäneet passinsa, saattoivat poistua Suomen kautta, joskin Suomen viranomaiset tekivät parhaansa vaikeuttaakseen matkoja. Suurin osa Karjalaan jääneistä vangittiin ”sosiaalisesti vieraina elementteinä”. On arvioitu, että aikuisista Karjalan amerikansuomalaisista noin joka kolmas menetti henkensä Stalinin vainoissa. Sevander on listannut nimeltä yli tuhat uhria.¹²

Prykillä oli sukulaisia paitsi Suomessa ja Kanadassa myös Neuvostoliitossa, muun muassa Einon isoäidin sisarperheineen, ja tämä ilmeisesti houkutteli heitä neuvostojen maahan. Myöhemmin, ”suomalaisvainojen” alettua, tämän naisen mies, vanhin poika ja tyttärien miehet vangittiin.

Prykän perhettä kuljettanut *S/S Gripsholm* saapui syyskuussa 1931 Göteborgiin, ja sieltä jatkettiin Leningradiin. Neuvostoliittoon matkanneet eivät päässeet Suomen satamissa maihin, mutta Helsingissä huudeltiin laiturille terveisiä porvari-Suomelle. Leningradista matka jatkui Neuvosto-Karjalaan.

Einon vanhemmat työskentelivät Prääsän piirissä Vilgan metsäpunktilla, joka oli amerikansuomalaisten huomattavimpia työmaita. Jatkosodassa Suomen armeija taisteli kiivaasti Vilgan kolhoosin omistuksesta. Lahjakas Eino-poika pääsi suoraan Petros-

koin suomenkielisen II asteen koulun kuudennelle luokalle, ja koulun suoritettuaan hän siirtyi 1935 tai 1936 Petroskoin teatteriopiston toiselle luokalle. Helsinkiläissyntyinen Ragnar Nyström (Rusko), entinen Keravan punakaartipäällikkö, oli opiston taiteellinen ohjaaja. Prykä ehti käydä opistoa kaksi vuotta ja suorittaa kolme kurssia ennenkuin koulu ja teatteri lakkautettiin 1937 muiden suomenkielisten laitosten tavoin.¹³

Karjalan Valtion Dramaattinen Kansallinen teatteri oli syntynyt 1932 suomalaisten ja amerikansuomalaisten punaemigranttien toimesta. Innokkaimpia puuhaajia oli Nyström-Rusko, joka oli käynyt Leningradin regissööri-instituutin ja josta tuli teatterin pääohjaaja ja taiteellinen johtaja. Johtajana toimi Kuuno Sevander. Teatterin yhteyteen perustettiin pysyvä teatteriopisto, jossa Eino siis opiskeli, ja myöhemmin musiikkiopisto. Ne valmivat esintyjiä koko Karjalan tarpeisiin.¹⁴

Rusko ”sai harteilleen” kolmattakymmentä amerikansuomalaista teatterin harrastajaa, jotka hän otti vastaan haluttomasti, vastenmielisyyttään salaamatta. Myöhemmin, vainovuosina, ”amerikkalaisten importeeraus” todettiin kritiikissä teatterin perusvirheeksi, kaiken pahan alkujuureksi.¹⁵

Suuri terrori

Keväällä 1935 sisäasiain kansakomissaari Genrih Jagoda antoi politbyroon määräyksestä käskyn tyhjentää Leningradin hallintoalueen ja Neuvosto-Karjalan rajapiirikunnat ”kulakeista” sekä ”epäluotettavista ja neuvostovastaisista aineksista”. Näin suomalaiset joutuivat ensimmäisinä etnisten karkotusten uhreiksi. Arviolta 26 000–27 000 inkerinsuomalaista kyydittiin Kazakstaniin ja Länsi-Siperiaan ja suomalaiset loikkarit poistettiin raja-alueelta. Leningradin NKVD sai käskyn lujittaa rajavartiointia ja puhdistaa Karjala vakoojista.¹⁶

Kun vangitsemisilla ja karkotuksilla oli ennen ollut luokkaperuste, nyt kriteerinä oli kuuluminen tiettyyn kansallisuuteen. Kuten oikeuseversti Leonid Kopalin sanoi esitelmässään vuonna 2000, Neuvostoliiton puolue- ja hallitusjohdon päätöksillä nykyisen Venäjän alueella deportoitiin (karkotettiin, kyyditettiin) kokonaisuudessaan kaikkiaan yksitoista kansaa, yhtenä niistä suomalaiset, ja osittain 44 muuta kansaa.¹⁷

Lokakuussa 1935 Karjalan puoluejärjestö päätti taistelusta ”suomalaista porvarillista nationalismia vastaan”, ja saman tien alkoi suomalaisen kulttuurielämän puhdistus.¹⁸

Tasavallan suomalaiset johtajat Gylling ja Kustaa Rovio erotettiin ja myöhemmin vangittiin. Puhdistetun johdon tilalle Karjalan puoluejohtajaksi nousi latvialaissyntyinen Pjotr Irklis, jota pian häntäkin syytettiin nationalismista. Irklis muun muassa hyväksyi suomen kielen teatterissa. Hänet vangittiin ja teloitettiin 1937. Niihin aikoihin oli alkanut ”trotskilais-zinovjevilaisten vastavallankumouksellisten” ja näihin liittyneiden ”porvarillisten suursuomalaisten nationalistien” paljastaminen ja jahti. Karjalan puoluejärjestö siirrettiin ensin Leningradin ja sitten suoraan Moskovan valvontaan.¹⁹

Varsinainen suuri terrori, joka venäjänsuomalaisten keskuudessa tunnettiin nimellä ”isoviha”, alkoi heinäkuun lopussa 1937 kommunistipuolueen politbyroon päätöksellä neuvostovastaiten ja yhteiskunnallisesti vaarallisten ainesten rankaisemisesta. Sisäasiain kansankomissaarin Nikolai Ježovin käskyssä numero 00447 ”joukkorepression aloittamisesta entisiä kulakkeja, rikollisia ja neuvostovastaisia aineksia vastaan” annettiin kiintiöt teloitettavien (1. kategoria) ja leireille tuomittavien (2. kategoria) määristä kaikkialla maassa. Karjalassa kiintiöksi määrätin aluksi tuhat: 300 oli ammuttava ja 700 lähetettävä leireille. Karjalan NKVD-johtaja pyysi lupaa teloittaa tuhat. Lupa myönnettiin, ja heti sen jälkeen teloitettiin yli tuhat.²⁰

Lisäksi 00447 määräsi, että Belbaltlagin (Belomorsko-Baltijs-

kij-leirin) 800 ”pahinta” neuvostovastaista vankia oli teloitettava. Varmuuden vuoksi teloittajat ylittivät kiintiön kolminkertaisesti eli ampuivat 2 543, minkä lisäksi karjalaisessa metsässä tapettiin syksyllä 1 116 Solovetskista haettua vankia, suurin osa neljässä päivässä, ja vähän myöhemmin vielä yli 700 vankia itse saarelta ja Leningradissa.²¹

Stalin sanoi maan olevan vihollisvaltioiden saartama. Viiden tenä kolonnana ja kansanvihollisina nähtiin erityisesti porvarillisten läntisten reunavaltioiden kansalaiset. Vakoojia jahdattiin, ja vaaravyöhykkeeseen joutuivat rajaseutujen asukkaat ja henkilöt, joilla oli yhteyksiä ulkomaille. Elokuussa 1937 kampanja jatkui NKVD:n²² ”puolalaisoperaatiolla” ja ”saksalaisoperaatiolla” laajoine pidätyksineen ja teloituksineen. Kampanjan etenemisestä oli raportoitava Moskovaan viiden päivän välein.

Marraskuussa seurasi Ježovin käskyllä numero 4990 latvialaisoperaatio. Se laajeni koskemaan käytännössä myös suomalaisia ja virolaisia, joskaan siitä ei ole löydetty suoranaista kirjallista käskyä. Karjalan NKVD pyysi kirjeessään joulukuun alussa ylemmiltään anteeksi, että siihen mennessä oli vangittu vasta 500 suomalaista. Tahtia luvattiin parantaa.²³

Tuomioita jalleiden alueellisten kolmikoiden (*troika*) lisäksi Moskovassa muodostettiin erikoiskaksikko, johon kuuluivat Ježov ja ylisyyttäjä Andrei Vyšinski. He langettivat rajavaltioiden – Suomesta alkaen – vakoojille ja tihutyöntekijöille ”etätuomioina” teloitus- ja leirirangaistuksia. Samanlaisia tuomioita jakoivat myös sotatribunaalit ja Neuvostoliiton korkeimman oikeuden sotakollegio.²⁴

Suomen Moskovana-lähetystö raportoi, ettei puhdistus kohdistunut vain Karjalaan ja suomalaisiin, vaan melkein kaikkiin Neuvostoliitossa olleisiin ulkomaisiin kommunisteihin, jotka on äkkiä havaittu ”fasististen valtioiden vakoojiksi”. ”Tämä suurvenäläinen puhdistus vähemmistökansallisuuksien piirissä ei rajoitu yksinomaan siihen, että [...] toimihenkilöitä erotetaan, vangitaan

ja ammutaan, vaan se tähtää pohjimmiltaan ilmeisesti kaikkien vähemmistökansallisuuksien tuhoamiseen Neuvostoliitossa tsaarinaikaisen Venäjän ohjelmalla, mutta paljon tehokkaammilla voimakeinoilla”. Kaikki virastot, jopa ulkoasiainkomissariaatti, olivat lähettilään mukaan niin ”terrorisoituja”, että ulkovaltojen edustajia suorastaan pelättiin ottaa vastaan.²⁵

Taistelussa ”nationalismia” vastaan kansojen veljeyden tilalle iskulauseeksi tuli kansojen ystävyys, ja se tarkoitti Venäjän kansan, kulttuurin ja kielen johtoasemaa. Isänmaallisuuden aalto nosti esikuviksi myös tsaarit ja heidän sotapäällikkönsä. Venäläiset olivat nyt ensimmäisiä vertaistensa joukossa, kaikkein valankumouksellisin kansa, ja muut kansat tunsivat heitä kohtaan kiitollisuutta ja rakkautta, kuten Josif Stalin julisti. Venäjän kielen opetusta tehostettiin. Kolikon kääntöpuoli oli muiden kansojen älymystön, kulttuurin ja kielten tuhoaminen.²⁶

Karjalassa tahti kiihtyi sitten, kun paikallisen NKVD:n johtaja Karl Tenison oli erotettu helmikuussa 1938, mutta tehokas hänkin oli. Edellisvuoden lopussa Tenison raportoi Ježoville esimerkiksi:

874 vangitusta suomalaisesta 324 tunnusti, että Suomen tiedusteluelimet olivat värvänneet heidät ja lähettäneet Karjalan suorittamaan tihutyötä ja vakoilua. 481 ihmiseltä on saatu tunnustus, että heidän muutettuaan Karjalaan heidät saatiin mukaan nationalistiseen kapinalliseen vakoilujärjestöön ja että he harjoittivat tihutyötä työpaikallaan.²⁷

Tammikuussa 1938 politbyroo määräsi NKVD:n toteuttamaan huhtikuuhun mennessä operaation ”vastavallankumouksellisia kansallisia ryhmiä” vastaan. Näitä olivat muun muassa saksalaiset, puolalaiset, suomalaiset, baltit, japanilaiset ja kiinalaiset. Satoja tuhansia pidätettiin. NKVD:n oma tilasto kertoi 335 513 tuomiosta ”kansallisissa operaatioissa” kesästä 1937 syksyyn 1938.

Ei ihme, että Gulagin väestö kasvoi yli kaksinkertaiseksi 1930-luvun lopulla²⁸. Tammikuusta 1938 tammikuuhun 1939

suomalaisten määrä työöjennusleireillä kasvoi 997:stä 2 371:een eli lähes 2,4-kertaiseksi. Neuvostoliiton suomalaisista 1,9 % oli silloin näillä leireillä. Vuonna 1940 heitä oli työöjennusleireillä 2 750 ja 1942 jo 3 547.²⁹

Yli puolet suuressa terrorissa tuomituista ammuttiin; Karjalassa vangituista teloitettiin Nick Baronin mukaan yli 83 %. Teloitustilastossa tapahtui huima nousu. Kun 1936 Neuvostoliitossa oli tuomittu kuolemaan ”vain” 1 118 ihmistä, sai 1937–1938 kaikkiaan 681 692 ihmistä kuolemantuomion valtionvastaisista rikoksista.³⁰

Suomalaiset loikkarit, Neuvostoliitosta turvaa hakeneet ja lapualaisten muiluttamat paljastettiin ”vakoilijoiksi”. Suomalaisen salaliiton todettiin levinneen jopa Karjalan jääkäriprikaatiin. Karjalan NKVD ilmoitti huhtikuuhun 1938 mennessä vanginneensa ja paljastaneensa 1 868 Suomen tiedusteluagenttia ja vastavallankumouksellisten järjestöjen jäsentä, jotka olivat tulleet Amerikasta tai Suomesta.³¹

Virallisen tilaston mukaan 11 346 ”Suomen vakoojaa” likvidoitiin Neuvostoliitossa seuraavaan syksyyn mennessä. NKVD:n arkistosta on löydetty yli 13 000:n vuosina 1937–1938 Karjalassa teloitettujen ihmisen nimet, ja heistä suomalaisia oli ainakin 4 700. Esimerkiksi Sandormohin metsästä Karhumäen lähellä löytyi 1997 yli 6 000 ihmisen joukkohauta syksyiltä 1937; uhreista yli 5 500 on pystytty identifioimaan. Joukossa on useita Uhtuan suomalaisen draamateatterin näyttelijöitä. Valtiollisen poliisin (Valpo) aikoinaan saaman tiedon mukaan suunnilleen puolet Neuvosto-Karjalan suomalaisväestöstä olisi vangittu.³²

NKVD:n liukuhihna

Prykän perhettä terrori ei koskettanut – vielä. Amerikan-suomalaisia ei pidetty päävihollisina eikä Yhdysvaltain vakoojia

vielä tässä vaiheessa etsitty ja tuomittu. Tutkijoiden mukaan vain kahdeksan prosenttia 1930-luvun lopulla vangituista suomalaisista oli Pohjois-Amerikasta tulleita. Enemmistö näistäkin vangeista kyllä teloitettiin Suomen vakoojina.³³

Neuvosto-Karjalan NKVD:n erikoistroukka ahkeroi syyskuun lopulla 1938 – se tuomitsi yhtenä päivänä 500 Suomen vakoojaa, ja viitenä perättäisenä päivänä kaikkiaan 1 382, heistä 1 353 kuolemaan. Sama tahti jatkui lokakuun alkupuolella, ja vielä 10. lokakuuta tuomittiin kerralla 99 Suomen vakoojaa, joista teloitettiin 81.³⁴

Karjalan NKVD:n troukka oli kehittänyt tällaisen liukuhihnataktiikan 1937: päivässä tuomittiin satoja pidätettyjä kerralla – kaikki tai lähes kaikki kuolemaan. Muutamassa kaupungissa tapahtui varsinaisia verilöylyjä. Petroskoissa ammuttiin 155 vanha 3. huhtikuuta 1938, ja täsmälleen sama määrä taas 20 päivän kuluttua. Yhden päivän ennätys siellä näyttää olevan 175 uhria (3.10.1938). Karhumäessäkin oli jatkuvasti joukkoampumisia, uhreina esimerkiksi 21. tammikuuta 291 ihmistä. Kontupohjassa vangittiin niin paljon insinöörejä ja teknikoita, että paperitehdas pysähtyi; pahimpana päivänä kerrotaan viedyn 450 ”sabotaasiin ja vakoiluun” syyllistynyttä suomalaista.³⁵

Vuoden 1939 väestönlaskennassa havaittiin Neuvosto-Karjalan suomensukuisen väestön määrän vähentyneen 5 700 hengellä, mutta laskennan tulokset pidettiin salassa.³⁶ Stalinin käskyllä tammikuussa 1939 muistutettiin, että kuulusteltavien kidutus (”fyysisen vaikuttamisen metodi”) oli ”täysin oikea ja hyviin tuloksiin vievä menetelmä” kuulusteltaessa ”ilmeisiä kansanvihollisia, jotka humanisia kuulustelumenetelmiä hyväkseen käyttäen häpeämättä kieltäytyvät paljastamasta salaliittolaisia” ja täten jarruttivat tutkimuksia.³⁷

Suomalaisuus juurittiin Karjalasta. Neuvosto-Karjalan virallinen kieli suomi julistettiin vuoden 1937 lopussa vastavallankumoukselliseksi porvarillisten nationalistien kieleksi ja sen käyttö

kiellettiin. Suomessa painetut kirjat joutuivat roviolle; niitä suositeltiin käytettäväksi myös lämmitykseen. Osa kirjoista upotettiin Ääniseen.

Sitten hävitettiin myös Neuvostoliitossa painetut suomenkieliset kirjat, kaikkiaan yli puolitoista miljoonaa nidettä. Kävi ilmi, että kustannusliike Kirja, jota oli kehuttu maailman suurimmaksi suomenkieliseksi kustantamoksi, oli palkannut epäilyttäviä työntekijöitä, ja kirjoissa oli esiintynyt nationalismia ja vastavallankumouksellisia ”lyöntivirheitä”. Kaikki suomeksi kirjoittaneet Karjalan kirjailijaliiton jäsenet vangittiin ”fascistinaationalisteina” kahta lukuun ottamatta, ja nämä kaksikin erotettiin liitosta. Kaikkien teokset kiellettiin, eikä kirjailijoiden nimiä saanut mainita julkisuudessa. Liiton johtajat olivat olleet ”suur-suomalaisia sovinisteja”. Sanomalehti *Punainen Karjala* lopetti toimintansa. Useimmat toimittajat kuolivat teloitettuina tai vankeileireillä.³⁸

Kansallisen teatterin toiminta lopetettiin ja johtaja Rusko erotettiin puolueesta syksyllä 1937 ja vangittiin. Hän oli haavoittunut Suomessa viidesti, vangittu kahdesti ja paennut Tammsaaren vankileiriltä, mutta nyt pako ei enää onnistunut. Rusko yritti vielä yhteyttä ulkomaailmaan heittämällä kirjeitä vankijunan ikkunasta. Hänet tuomittiin pian ensimmäisen tuomion jälkeen uudestaan, nyt kuolemaan, ja hänet ammuttiin Amurin alueella.³⁹

Vankilat täyttyivät, miehiä kidutettiin ja kuulusteltiin. Heti aluksi tehtiin selväksi, ettei minnekään ollut lähtemistä ennen kuin pöytäkirja on allekirjoitettu. Lyömäaseina käytettiin muun muassa pulloja, seipäitä ja teroitettuja rautatankoja. Lopuksi pidätetyt katosivat. Omaiset saivat usein tiedon: ”Tuomittu kymmeneksi vuodeksi kaukaiselle leirille ilman kirjeenvaihto-oikeutta.”⁴⁰ NKVD määräsi rankaisemaan kansanvihollisten perheitä, joten suomalaisperheiden naisia ja lapsia kuljetettiin ”uudelleen-asutusohjelman” puitteissa syrjäseuduille.